

Література

1. Барахтян М.М. Формування у студентів професійних артистичних умінь як компонента педагогічної майстерності : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / М.М. Барахтян ; КДПІ ім. М.П. Драгоманова. – К., 1993. – 20 с.
2. Волкова Н.П. Педагогічні комунікації : практич. посіб. / Н.П. Волкова. – Днепропетровськ : РВВ ДНУ, 2005. – 128 с.
3. Гузій Н.В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : автореф. дис... д-ра пед. наук : спеціальність 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти / Н.В. Гузій. – К., 2007. – 40 с.
4. Зязюн І.А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / І.А. Зязюн // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 13–18.
5. Корсак К.В. Нове століття – нова вища освіта / К.В. Корсак // Вища школа. – 2001. – № 4–5. – С. 62–71.
6. Сущенко А.В. Гуманізація педагогічної діяльності вчителя : наук.-метод. посіб. / А.В. Сущенко. – Запоріжжя : Прем'єр, 2003. – 222 с.
7. Филанковский В.В. Теория и практика формирования профессиональной готовности учителя физической культуры : дис... д-ра пед. наук : 13.00.01, 13.00.04 / В.В. Филанковский. – Ставрополь, 2000. – 456 с.

ПЕРЕВОРСЬКА О.І., ЗОЛОТАРЕВСЬКА В.О.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ДІАЛОГІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

На сучасному етапі розвитку України соціальне замовлення в галузі освіти потребує нової філософії, найважливішими принципами якої є гуманізація і демократизація суспільних відносин. Це орієнтує педагогічний процес вищої школи на особистість студента – майбутнього вчителя, формування гуманістичної спрямованості якого передбачає насамперед розвиток його діалогічної свідомості та мислення, діалогічного буття (І.Д. Бех, І.А. Зязюн, О.В. Киричук, Т.І. Кузнецова, З.О. Малькова, О.Г. Мороз, І.О. Савицький та ін.). Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених діалогізації педагогічного процесу, у розробці цього актуального напрямку досліджень є чимало невирішених проблем.

На сьогодні дослідження проблем діалогу та діалогічності надзвичайно різноаспектні. У наукових працях Л.С. Виготського, Ю.М. Лотмана, С.Л. Рубінштейна діалог розглядається як лінгвістична форма спілкування, як соціальний чинник, що визначає характер мислення і свідомості. Діалог як форма навчання аналізується В.В. Андрієвською, С.Ю. Кургановим, Є.І.Машбіцем тощо. Природно, що розвивальні можливості продуктивного (творчого) діалогу використані дидактами в обґрунтуванні теорії проблемного навчання (праці З.І. Калмикової, О.М. Матюшкіна, М.І. Махмутова, Л.М. Фрідмана та ін.). Крім того, можливості діалогу як форми спілкування, стилю взаємодії, засобу взаємовпливу та взаєморозуміння висвітлюються Г.М. Андреєвою, О.О. Бодальовим, А.Б. Добровичем, І.А. Зязюном, Г.М. Сагач та ін. Психологічні аспекти діалогізації взаємодії та психологічного впливу обґрунтовуються О.О. Бодальовим, А.Б. Добровичем, О.Г. Ковальовим. Рефлексивні можливості діалогу в становленні та саморозвитку особистості окреслені Ю.Н. Кулюткіною, Л.І. Ломако, І.Н. Семеновим, С.Ю. Степановим, Г.С. Сухобською.

Мета статті – обґрунтування сутності проблеми діалогізації освітнього процесу, необхідності діалогічного професійного спілкування.

Діалог у навчанні (або навчальний діалог) визначається як своєрідна форма спілкування між учасниками педагогічного процесу за умов навчальної ситуації, під час якої й відбувається інформаційно-смісловий обмін між партнерами та регулюються їх стосунки [3; 5].

Л.В. Зазуліна стверджує, що діалогічна форма навчання надає кожному студенту можливість висловитися й викласти свою думку [3]. У діалозі велике значення мають так звані діалогічні відносини (“діалогічна реакція персоніфікує будь-яке висловлювання, на яке реагує”). Характерним для діалогу є те, що у двоголошому слові, у репліках діалогу чуже слово, позиція враховуються, на них реагують.

Ознайомлення з науковими доробками М.А. Амінова, Л.С. Виготського, Ю.М. Кулюткіна, С.Л. Рубінштейна, І.М. Семенова, С.Ю. Степанова, Г.С. Сухобської дало змогу виділити основні функції навчального діалогу: передача інформації, соціального досвіду, культурної спадщини людства і конкретного оточення адекватними засобами, у результаті чого й формується певний світогляд; регулювання стосунків, виникнення взаєморозуміння як результату діалогічного спілкування; забезпечення саморегуляції й саморозвитку особистості на основі “діалогу із самим собою”, який реалізує рефлексивну функцію діалогу. Л.В. Зазуліна акцентує увагу й на розвивальній функції діалогу [3; 5].

Розкриваючи функції діалогу, Н.М. Салацька стверджує, що діалог забезпечує формування системи педагогічних відносин, плідних міжособистісних стосунків у колективі; реалізацію можливостей комплексного виховного впливу [9, с. 77]. Моральний сенс діалогічного спілкування полягає в тому, щоб людина спромоглася самовизначитись, самовиразитись, самореалізуватись, самоствердитись, взаємообогатитись в процесі взаємодії з іншою людиною, яка є вищою цінністю у спілкуванні, тобто вона є “дзеркалом”, у якому людина пізнає саму себе.

Діалогічне спілкування, за визначенням Л.О. Петровської, характеризується рівністю сторін, суб’єктивною позицією учасників, взаємною активністю, за якої кожен не тільки відчуває вплив, але й сам однаковою мірою впливає на іншого взаємним проникненням партнерів у світ почуттів і переживань один одного, готовністю пристати до точки зору іншої сторони, прагненням до співучасті, співпереживання [8; 14–15]. Вона виділяє такі ознаки діалогічного спілкування: відвертість; доброзичливість; спільне бачення суб’єктами взаємодії ситуації; взаємна спрямованість на вирішення проблеми; рівність психологічних позицій вихователя й вихованців; взаєморозуміння; взаємопроникнення у світ один одного.

Провідна роль в організації діалогічної взаємодії відводиться педагогу. За результатами дослідження С.С. Макаренка, педагог, зорієнтований на монологічні стратегії педагогічної взаємодії, не може розвивати в тих, хто навчається, самостійності, духу змагання, їх переконання, якості, які необхідні в сучасному соціально-економічному житті [7; 10].

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить, що обґрунтовується актуальність саме “взаємовпливу двох рівноправних суб’єктів – викладача й студента” [4, с. 101]; підготовки якісно нового суб’єкта педагогічного процесу, яким є “вчитель-тьютор”, “вчитель-непредметник” (В.А. Конєв) [6, с. 47], який має працювати не із “знанням-інформацією”, а передусім з “культурною ситуацією”, за якої в студента розвивається “знання-думка” – живий стан розуму людини; конкретних технологій гуманізації освіти, у яких “акцент спрямовується не лише на зміст навчання (це

надзвичайно суттєво), а й на формування таких міжособистісних відносин, які забезпечують комфортні умови для розвитку кожної особистості (І.А. Зязюн); “парадигми діалогу” у навчальному процесі – “гуманістичної альтернативи авторитаристським і маніпулятивним підходам у мікро- і макросоціальних стосунках, а також байдужості до партнерів” [1, с. 336]. Тобто, як стверджує Г.О. Балл, настав час зміщення “полюсу” педагогічної взаємодії від монологічної до діалогічної, із багатоваріативністю та діалогічністю змісту, форм навчання і змісту самого мислення. За його даними, лише 26,5% обстежених учителів мають високий рівень діалогічного спілкування, а в 9,3% він навіть незадовільний [1, с. 340].

Отже, діалогічна взаємодія потребує спеціальної підготовки, формування в майбутніх учителів “*готовності до діалогічної взаємодії*”. Л.В. Зазуліна намагається вирішити це питання шляхом впровадження дидактико-діалогічної моделі підготовки вчителя до створення “діалогічного простору”, що передбачає такі напрями його діяльності: діалогізацію змісту навчального курсу через інтеграцію, поліфонізм, багатоаспектність, плюралізм подачі навчального матеріалу; забезпечення діалогічної взаємодії учасників педагогічного процесу; створення синергічних тимчасових або постійних навчальних колективів; запровадження системи проблемно-діалогічного навчання; організацію цілеспрямованої рефлексії (діалогу з собою) як засобу самовдосконалення [3, с. 14–15]. Отримані автором висновки щодо характеристик “діалогічного простору” ми використовували у своєму дослідженні.

Як наголошує С.Б. Коваль, діалогічне “очищення наукової істини” під час аудиторного заняття захоплює студентів, сприяє розвитку комунікативності, “відкриттю” їх духовних цінностей та наукових істин шляхом стимулювання рефлексії власних емоційно-диспозиційних реакцій на зміст матеріалу, що вивчається [5, с. 11].

Діалог передбачає багатопланову взаємодію у навчальній діяльності: “викладач-студент”, “студент-студент”. Дослідження Т.Л. Шепеленко показали, що у викладачів з домінуванням на заняттях монологічного спілкування кількість контактів у системі “викладач-студент” у три рази більша, ніж кількість контактів у системі “студент-студент” (відповідно, 77,1 і 22,9%). При організації занять у діалоговому режимі кількість контактів у системі “викладач-студент”, “студент-студент” становить, відповідно, 21,2 і 78,8% [10, с. 159–160].

Провідна діалогова форма організації нами навчання надавала кожному студенту можливість висловитися й викласти свою думку, спонукала до співроздумів, співпереживань. Позиція рівноправних учасників вирішення проблеми сприяла формуванню в студентів професійно важливих якостей, культури поведінки, готовності до професійного спілкування. Ми прагнули, щоб кожен студент почувався комфортно на заняттях, відчував успіх і задоволення від діяльності, позитивні емоції, прямим навіюванням вселяли впевненість у власні здібності.

Усвідомлювали, що коли предмет навчальної діяльності виступає засобом спілкування, засобом спільної, захоплюючої роботи тих, хто навчається, тоді знання з цього предмета виявляються міцними. Під час викладання курсів “Основи педагогічної майстерності”, “Іноземна мова” ми, перш за все, прагнули залучити весь колектив студентів до вивчення теоретичного матеріалу. Намагалися, щоб підготовка до кожного заняття мала колективний творчий характер і жоден студент не залишався без певного завдання, не був пасивним слухачем і спостерігачем. Для цього вся група була розділена на мікрогрупи (4–5 осіб), кожна з яких, готую-

чи весь матеріал, особливо ретельно, глибоко розкривала окремий його аспект. Доповнюючи виступи один одного, студенти самі (під непомітним для них керівництвом і контролем педагога) розкривали зміст того чи іншого питання, що сприяло глибшому й міцнішому його засвоєнню, підвищенню інтересу до досліджуваного, формуванню культури професійного спілкування.

Реалізація діалогічного підходу у навчанні висуває певні вимоги до викладача вищої школи. Він має займати в діалозі позицію співрозмовника, який, будучи джерелом інформації і лідером спілкування, не просто визнавав право кожного студента як партнера в спілкуванні, але й був зацікавлений у тому, щоб студент зберіг самостійність у судженнях. Значущості набувають такі вміння викладача вузу: реалізовувати суб'єкт-суб'єктні стосунки, забезпечуючи двобічну активність у взаємодії; цілеспрямовано передавати ініціативу співрозмовникові, викликати його спонтанні реакції; забезпечувати єдність співрозмовників, знаходячи спільне поле взаємодії й створюючи почуття "ми"; орієнтуватися на відповіді співрозмовника, продовжувати його думки, а не відкидати їх; доцільно застосовувати поради, активізуючи прагнення студента їх одержати. У процесі діалогу є можливість непомітно й ненав'язливо формувати етичне в поведінці й спілкуванні студентів, розвивати їх смак до слова, жесту, міміки, інтонації.

Вдаючись до діалогічної форми комунікативного впливу, викладач має володіти технологією її організації, яка передбачає: уявлення комунікативної ситуації (де відбувається діалог, хто партнер у діалозі, яка мета діалогу, тобто у того, хто вступає в діалог, виникає потреба щось з'ясувати, повідомити, переконати, до чогось спонукати). Мотив зумовлює найрізноманітніші вияви спілкування: запитання – відповідь, прохання – згода (або відмова), пропозиція – згода (незгода) тощо. Зорієнтувавшись у комунікативній ситуації, учасник діалогу планує своє висловлення: обмірковує його тему, основну думку, форму і стиль.

Діалог здійснюється за умови безпосереднього контакту співрозмовників, кожен з яких по чергово то слухає (сприймає), то говорить. Зберігаючи у внутрішньому мовленні початок розмови (зміст попередніх реплік), кожен співрозмовник знову-таки у внутрішньому мовленні планує "сміслові згустки" наступної репліки, намічаючи основну тезу спілкування і логічно просуваючись до бажаної мети. Діалог – ланцюг реплік, які породжуються в процесі комунікації двох або декількох осіб. Репліка-стимул спонукає співрозмовника до відповіді або дії, а репліка-реакція лунає у відповідь.

Висновки. В сумісній діалоговій діяльності студентів та викладача не тільки розвиваються потенційні творчі можливості майбутніх фахівців, але й сам викладач стає відкритим для нового досвіду. Зміна психологічної позиції педагога призводить до зміни статусу студента. Вони стають партнерами, мають право на критику та помилки, на власне ставлення до діяльності. Студенти більш вільно аргументують, порівнюють, узагальнюють факти, явища, процеси, аналізують власну діяльність, підбивають підсумки своєї роботи повно й ґрунтовно. Усе це, безумовно, свідчить про позитивні зрушення у рівнях сформованості у студентів комунікативних умінь, про необхідність і подальшу діалогізацію професійного спілкування.

Література

1. Балл Г.О. Парадигма діалогу і проблема прилучення до наукової культури / Г.О. Балл // Професійна освіта: педагогіка і психологія : польсько-український щорічник. – Ченстохова ; К., 1999. – С. 335–347.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Зазуліна Л.В. Діалогізація дидактичного процесу в курсовій підготовці педагогічних кадрів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л.В. Зазуліна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 19 с.
4. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. / І.А. Зязюн, Г.М. Сагач. – К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
5. Коваль С.Б. Психологічні чинники розливної комунікативної ситуації у вищих навчальних закладах освіти : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / С.Б. Коваль ; Прикарпат. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2001. – 20 с.
6. Конев В.А. Культура и архитектура педагогического пространства / В.А. Конев // Вопросы философии. – 1996. – № 10. – С. 46–57.
7. Макаренко С.С. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності учителя : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / С.С. Макаренко ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2001. – 18 с.
8. Петровская Л.А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга / Л.А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 245 с.
9. Салацька Н.М. Сутність діалогу як методу навчання та виховання / Н.М. Салацька // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. : Т.І.Сущенко та ін. – К. ; Запоріжжя : ТОВ “Фінвей”, 2002. – Вип. 22. – С. 75–77.
10. Шепеленко Т.Л. Діалогове навчання як умова формування комунікативної компетентності студентів економічного університету / Т.Л. Шепеленко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко. – К. ; Запоріжжя. – 2002. – Вип. 22. – С. 158–163.
11. Ягупов В.В. Неімітаційні активні методи навчання / В.В. Ягупов // Вісник Дніпропетровського університету: Педагогіка і психологія. – 2000. – Вип. 5. – С. 78–85.

ПЕРЕПЛЬОТЧИКОВ Д.О.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЮСШ НА ЕТАПІ БАЗОВОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, Національному плані дій щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, Державній програмі розвитку фізичної культури і спорту на 2007–2011 рр. та інших нормативних документах одним із пріоритетних завдань держави назване збереження та зміцнення стану фізичного й психічного здоров'я дітей і молоді шляхом розвитку дитячо-юнацького спорту. Найважливіша роль у виконанні цього завдання відводиться системі дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ).

На перший погляд, статистичні дані Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту щодо діяльності ДЮСШ останніми роками виглядають досить оптимістично. Так, обсяг фінансового забезпечення системи ДЮСШ у 2007 р. становив 651 578 тис. грн, у тому числі на заробітну плату – 460 575 тис. грн, навчально-спортивну роботу – 48 258,1 тис. грн. Навчально-тренувальний процес у